

У той день

Про книгу

988 рік. Князь Володимир готується до великого хрещення Київської Русі. Побоюючись бунту, він замикає в підземеллях київських волхвів, що налаштовують народ проти християнської віри. Тепер ніхто не завадить хрещенню. Але в день обряду, у священний момент входження в річку, гине купець Дольма. Веселощі та захват ледь не завершуються жахом і панікою. Добрині та його ближникам вдається заспокоїти народ і продовжити хрещення. Розлючений Володимир наказує відшукати вбивцю християнина Дольми. Це до снаги лише одній людині в Києві — волхву Озарові. Але яке діло закоренілому язичникові до смерті купця, що зрікся віри предків? Однак князь хоче дізнатися правду, від якої померкнут навіть лики святих...

Симона
Видар

УТОЙ ДЕНЬ...

КСД

Сидора Вад

Симона Вилар

УТОЙ ДЕНЬ...

Роман

ХАРКІВ
2021 КСД

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2021

ISBN 978-617-12-9205-5 (epub)

Жодну з частин цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

Електронна версія зроблена за виданням:

Переклад з російської *Володимира Верховня*

Дизайнер обкладинки *Наталя Коноплич*

Вілар С.

В44 У той день... : роман / Симона Вілар ; перекл. з рос. В. Верховня. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2021. — 400 с.

ISBN 978-617-12-8947-5

988 рік. Князь Володимир готується до великого хрещення Київської Русі. Побоюючись бунту, він замикає в підземеллях київських волхвів, що налаштовують народ проти християнської віри. Тепер ніхто не завадить хрещенню. Але в день обряду, у священний момент входження в річку, гине купець Дольма. Веселощі та захват ледь не завершуються жахом і панікою. Добрині та його ближникам вдається заспокоїти народ і продовжити хрещення. Розлючений Володимир наказує відшукати вбивцю християнина Дольми. Це до снаги лише одній людині в Києві — волхву Озарові. Але яке діло закоренілому язичникові до смерті купця, що зрікся віри предків? Однак князь хоче дізнатися правду, від якої зблякнуть навіть лики святих...

УДК 821.161.1(477)

© Гавриленко Н. Г., 2021

© DepositPhotos.com / milagli, kakofonia, alexsol, aspendendron, ggaallaa, ValeryBocman, dominojazz@mail.ru, edb3_16, Virus961, kefirm, Prokrida, Violin, обкладинка, 2021

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2021

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2021

Київ-град, літо 988 року

Блідий лик місяця відбивався півкругом у широких водах Дніпра-Славути. Легенькі хмарки іноді ховали його, а коли розступалися, мерехтливе світло знову проливалось на річку, на київські схили, на міські будівлі — десь-не-десь там іще блимали вогники. Рублені городні¹ на київських пагорбах здавалися примарними і величезними, а на кучно забудованому ремісничому Подолі² вечірнім сутінкам не бажала поступатися тільки широка площа Житнього ринку. І можна було розгледіти обриси людей, що з'юрмилися біля древньої церкви Святого Іллі. З давен-давніх стояла вона на Подолі, ще за Ігоря Старого поставили її, щоб чужоземці-християни могли тут молитвувати собі, прибуваючи до града на Дніпрі. Розрослася ж та оздобилась Іллінська церква вже за княгині Ольги, яка опікувалася тими, хто прийняв віру Христову, і сама стала християнкою. Пізніше, за часів її сина, великого воя Святослава, церкву велено було знести: щойно одспівали Ольгу, зараз же й розібрали храмину. А вже коли син його Ярополк вокняжився, знов постала Іллінська церква. Бо, як поговорювали, князь Ярополк також схилявся до християнства. Та тільки сам він сюди, по суті, не хожував. Не казав, у що вірив. Ярополк узагалі був потайним і замкнутим. Тож і не любили його в Києві-граді. І по загибелі князя в протиборстві з братом його Володимиром мало хто за ним сумував-печалився.

А ось за Володимира життя повеселіло. Умів новий князь люд потішити, розважити, умів дати лад усьому. Як умів і справити славні учти-братчини, на яких бенкетував з вірною дружиною, і всякого міг прийняти, вислухати або й допомогти, якщо вважав за потрібне. Тому й улюбили князя Володимира в Києві, величали його ласкаво — Красне Сонечко. Складали про нього пісні, славили за вдалі походи, за вміння жити у згоді з народом.

Іллінської церкви на Подолі Володимир не чіпав. Не кривдив він і християн — як заїжджих, так і тих місцевих, хто вирішив увірувати в Ісуса Христа. Узагалі кажучи, він і сам подумував прийняти віру не тутешню, а з тих, що по світові розросталися і славу свою ширили. Хоча, як тільки вокняжився Володимир у Києві, то спершу про таке й не мислив, шанував дідівські звичаї. Тому й наказав звести в Києві

стольному велике капище на Горі³. Подобизну Перуна — бога грому, дощових хмар і блискавиць там поставили, посрібливши кумирові голову й позолотивши вуса, а ще ідолів таких: Хороса сонячного, Дажбога родючого, Стрибога вітряного і Симаргла, що всяким плодом земним опікується, а також Мокоші — покровительки долі, помічниці в господарських справах. Люди спершу хмарою сунули на капище — вельми поклонялися ідолам, а згодом перестали. А пощо їм до головного капища товпом товпитися, там такі треби брали, що часом останньої шапки лишалися. Ліпше піти до менших капищ, що їх по всіх усядах за велінням великого князя так само було поставлено й поклонінням шановано, — там тебе бодай не облуплять до голого тіла, можна якоюсь куркою відбутися чи шкуркою білячою. Та й волхви по малих капищах не такі перебірливі були, як на Горі. Щоправда, люди подейкували, нібито від них так само нема пуття. Благаєш тих богів про допомогу, молиш, і волхви, прийнявши підношення, поважно поміч від небожителів прирікали, а насправді то град виб'є посіви, то мор прийде до київського передграддя такий, що й селища околишні зачепить. А богам хоч би що!

Утім звістка про те, що їхній князь помишляє про нову віру, розбурхувала люд. Переказували, що, мовляв, магометани до нього заявлялись і князь до них прислухався. Ходили також чутки, нібито юдеї спокушали його своєю вірою, а затим — християни західні, а тоді й християни ромейські⁴ — і всяк своє вихваляв. З ромеями воно найбільш зрозуміло було. Адже не єдино до їхньої держави плавали руські купці, а потім велеречиво розповідали, як живуть у Візантії тій. Та й не забулося до сього часу, що Ольга високославна й собі до візантійської віри схилилася. Тож, коли Володимир, повернувшись із походу на ромеїв у Таврії⁵, раптом заявив, що став християнином, багато хто сприйняв тую звістку спокійно.

Інша річ, що людей здивувало, коли князь їхній пресвітлий повелів розорити капище, що його сам недавно поставив, та поскидати ідолів у Дніпро. Це багатьох зворохобило й настрашило. Лячно жити без заступництва небожителів, лячно, коли дідівських і вітцівських богів отак попирають. Того ж Перуна, раніше величного, волокли вниз Боричевим узвозом⁶, мов якусь колоду нікчемну, та ще й били нещадно палицями залізними, немов показуючи, що ніяк він

відомстити не годен, бо не суть же бог, а лиш деревина нечутлива, німотна. А як скинули ідола з берега в річку й підхопили його води схвильовані, то багато люду поставало вздовж Дніпра й плакало за ним, бігло вслід, благаючи божество: «Видибай! Видибай!» Дерев'яний Перун і вплив на берег під дальніми схилами, але й там його наздогнали князеві дружинники, порубали на цур'я і таки втопили звергнутого ідола в річці. У Києві ще гомоніли, що сутичка тоді зчинилася. Волхви захищали своє божество дерев'яне, кидалися на дружинників, але ті лише відбатожили їх добряче, кажуть, що й до булави дійшло. А відтак скрутили волхвів отих, поцупили невідь-куди.

А люди, zostавшись без небесних покровителів, з перестрахи потяглися до Іллінської церкви — вона усе ж звичною була. Та й багато хто вже помітив, що вірники її, котрі суть християни, переважно удачливі й небідні, що поміж них — купці та князева дружина. Може, це християнський Бог їм допомагає? Та все ж відкрито до храму на Подолі простий люд не поспішав, більшість надходила, наповняючи його в час пізньої нічної служби. А що всіх Іллінська церковиця вмістити не могла, то вони стояли оподалік, наслухаючи злагоджені голоси півчих усередині храму, під тесовою високою покрівлею з хрестом на ворині, на самім наверші, ловлячи звуки святої служби, що долинали з-за вибілених стін. По-старому в цей час Дажбога родючого, всемогутнього належало прославляти², та як його нині славити, коли подобизну його повалено й порубано? А новий Бог... Хто його зна, може, він ще й прихильність свою людям виявить. Он як жита половіють, хліби хороший урожай віщують, важке від плодів гілля по садах додолу гнеться, городина поросла, мов із води! Ліпота яка!

Ну, та хоч у що б вірив люд київський, а старі звичаї не так легко відмирають. Тож коли частина градців подалася до церкви Святого Іллі на Подолі, знайшлися й такі, хто рушив за зрубові укріплення, аби долучитися до старовинного обряду, вшановуючи Дажбога родючого. Жнива вже на часі, то чом би й не виповнити спільно прадавній перевіреним обряд, як воно споконвіку велося?

Тож і зачали присутні сплітати коло навкруг закосиченого вінками великого снопа.

— Гей, Дажбоже славний! Гей, Дажбоже милостивий! — вигукували. — Слава тобі, хвала і слава віднині й навіки-віків!

Величальні піснопіви божеству родючості раніше були злагоджені й триваліші, але люди, що нині зібралися, ніби поспішали відсвяткувати. Як правильно творити заклинання й замовляння, багато хто не знав, а волхви, служителі Дажбогові, тепер десь-інде скніли, пильновані сторожею. То люди самі й намагалися дати собі раду, як вийде. Поставили снопа надзахід сонця, уквітчали стьождками, тепер гуртом святкову учту справляли. Гостилися на простелених скатертинах викладеними на них вареними яйцями й медами в стільниках, смаженою птицею й різним зелом. Не вживали тільки хліба. Жито ще чекало косовиці, тож ніхто не наважувався торішніми дарами увагу бога всього родючого й плодючого відвертати від близького вже нового хлібного харчу.

Переважно в поле вийшли старші люди, більше за інших віддані предківським віруванням. Хоча дехто явився і з молодших. Ці прийшли сюди, приваблені старим звичаєм, за яким належало спрагнено віддаватися шалові пристрасті й кохатися понад пашницею налітою, аби Дажбог додав родючої сили, та й просто подуріти, побавитися теж кортіло. Це не як на Купайлових ігрищах, коли всякого всяка любити може й обирає собі пару, — тут іноді й не відаєш, кого в полюбовники візьмеш. Бо, за старим звичаєм, у це свято жінкам належало ховати обличчя під вінками та берестяними личинами, в яких залишено тільки відтулини для рота, носа та очей. Дажбог — божество чоловіцьке, усіх ратаїв, жінки в цей час — лише помічниці при них. Тож вони, прикриваючи свій вид, не приховували тим часом голих ніг та інших своїх принад, задирали подоли сорочок, зваблюючи тих, на кого оком накинули, на край поля, за високі пшениці. То там то тут злягалися парочки... Не так багато їх нині, бідкалися сивобороді, сидючи побіля розкладеного на скатертинах пригощання, раніше бувало — трава довкруг кишіла від пойнятих любовним шалом тіл. А проте раділи, що досі не забуто старий обряд. Он навіть дехто з дружинників самого князя після заходу сонця не від того, щоб і собі пошукати любовних утіх. І хоча вони, вважай, усі були хрещені, та хіба можна втримати молодецьку бурхливу кров!

Завітав на свято і молодший брат багатого купця Дольми, відомого в Києві християнина. Щоправда, нині красунчик Радко був чогось невеселий, сидів, опустивши на груди голову, завісивши закучерявленим темним чубом очі. Від бабів під берестяними

машкарами-личинами, що сласно липли до нього, відмахувався. Думав про щось своє.

Та все ж одна зі спокусниць привабила. Тримаючись непоодаль, вона то камінцем поціляла в Радка, то сміялася грайливо русалковим сміхом. А тоді, задерши плахіття вище пупа, заголила довгі ноги, пушок між ними, біле гладеньке лоно. І не втримався Радко, подався за нею.

Зляглися вони швидко і пристрасно. Жінка під машкарою, здавалося, поспішала, пручалася його пестоцям, прагнула чимшвидше натішитися парубком цілком. Мовчазна була, тільки дихала уривчасто. А коли Радко, вдовольнивши хіть, застогнав і затих упокоєно, вона висковзнула з-під нього й подалася геть. Радко підвівся, важко віддихуючи, споглядав, як світла постать її в довгій біленій сорочці розчиняється в мороці. Недавня любаска майже бігла, линула туди, де за легким шумовинням гаїв угадувалися зрубіві вежі Копир'ївого кінця⁸. Радко і забув би про неї небавом, та, коли із заростів гаю, звідки витікав струмок Кудрявець, почулося нетерпляче кінське ір жання, усе ж придивився. А тоді й почув тупіт копит. Напотемки не надто розгледити, але кінь під нею вочевидь не з плохих — он який великий, баский, та й вершниця на ньому сидить зграбно. Ледве впізнав її в темній накидці, як майнула щодуху в бік київських городень.

І враз при місяці, що вигулькнув у проріху хмар, кинувши горстку світла на околиці, угледів Радко білісінькі по самі коліна задні ноги її скакуна.

— Чи ти ба! Отакої! — майже видихнув. І повторив, схопившись на ноги: — Отакої!

А далі зайшовся гучним переможним сміхом.

Ясний місяць потроху проглядав із-за хмар. А як викотився весь, то освітив подвір'я церкви Святого Іллі на Подолі. Нічна служба вже закінчувалася, почали виходити вірники. Один з них, високий ставний муж, обернувся до вхідної арки й широко перехрестився, уклонившись. Тоді напнув на голову оторочену хутром шапочку, ступив крок у натовп. І зразу ж окликнув двох:

— Гей, ви чого тут огинаєтеся? Чи такожде увірували?

Ті підійшли ближче. Один — міцний хлоп'яга з пишними вусами й буйною гривною волосся, другий — миршавенький плішивий чоловічок із цапиною борідкою, що стирчала вперед.

— Так, тес... цікаво ж нам, — мовив плішивий, розвівши руками. — Усіх цікавість бере, от і ми, того... вирішили...

— Вирішили вони. Гм. Хоча... Може, то й добре, що прийшли.

— Авжеж, добре, господарю наш Дольмо достославний, — низьким рокітливим басом вторував йому вусатий богатир. — І піснопіви християнські нам любо послухати, та й вас оце супроводимо додому. Ану ж як нападе ще... хто. Народу теперечки до Києва понаїхало — мов оси на мед злетілися. А ми ж вас і захистимо, і підсобимо, щоб не зобидив ніхто. Нічка он яка темна нині, а ми... Ех, та ми!..

— І хто ж посміє мене зобидити? — насмішкувато гмикнув той, кого назвали Дольмою. — А ось це ти бачив?

І, відкинувши полу легкого корзна⁹, показав руків'я меча. При цьому додав:

— Дурний ти, Бивою, як горщик необпалений. Та чи ж я не годен за себе постояти? Ну, гаразд. Якщо вже прийшли, будете мені за причет. — І до плішивого звернувся: — А ось ти, Жуяго, дарма брата мого Вишебора покинув. Тобі при нім службу нести сьогодні. Раптом він спохватиться про щось? А тебе катма.

Плішивий, що його названо Жуягою, сопучи, теребив кінці пояса.

— Не спохватиться. Він же минулої ночі розважався, тішив себе, а сьогодні цілісінький день старі рани йому докучали. Тому-то дбайлива Яра й хлюпнула йому макового відвару в пиво. То спить нині господар наш Вишебор безпробудно, як бурмило взимку. Його й билком тепер не добудишся.

Сказане не сподобалося Дольмі. Спинився, стояв похмурий, зітхав тяжко, ніби щось його гнітило. А тоді розлютився враз, забурчав, що вельми ключниця його Яра розперезалася, он як сваволить: тільки що — поїть недужого брата настоями. І заквапився. Та тільки поспішати не надто вдавалося. Коротун Жуяга весь час відставав. То волока на його постолі розв'язалася, і він просив зачекати, доки перемотає, то роззявив рота на різьблену оздобу чиїхось воріт, ще й іншим показував, а в притінку під горою Хоревицею¹⁰ ненароком осковзнувся і шубовснув у річку Глибочицю¹¹. Довелося витягати

горопаху. Прововтузилися довгенько. Дольма, хоча й посміявся зі свого челядинця, та однаково бурчав, мовляв, так можна до світанку воловодитися, а їм же ще на гору схо`дити, де дворище його стояло. Ніби не таке вже й важке діло, проте не сказати, що й легке. Треба проминути зарості під горою, а далі дорога здіймалася круто вгору. На коні воно, звісно, було б легше. І щойно Дольма згадав про коня, зараз же й почув, як за спиною хутко промчав верхівець, галопуючи на Хоревицю. У пільмі годі розгледіти. А тут ще Жуяга, якого допіру дістали з води, вдруге скотився в річку. Довелося знов його витягати.

Купця Дольму це вже не веселило. Схопив Жуягу за шкірку, струснув, загилив потиличника. Заскреготав зубами від злості:

— Чи не знарошна ти вже двічі викупався у Глибочиці, псяча твоя кров? Гляди мені, ще раз покотишся, я більше не витягатиму тебе, ще й сам притоплю, щоб не морочив нам з Бивоєм голову.

Здоровань Бивой аж реготнув.

— Ви тільки накажіть, господарю, я сам цього дурисвіта на поживу русалкам спроваджу.

Дольма, який уже був посунув у затінок заростей під Хоревицею, раптом озирнувся.

— Не мели дурниць, Бивою. Русалки — це лише вигадки несосвітених нечестивців. Щоб я більше від тебе нічого подібного не чув. А тепер ходімо, кажу вам!

Ніч уже входила в другу свою половину. Задушно було. Навіть там, де біля причалів у гавані Притиці¹² погойдувалися струги зі спущеними вітрилами, що їх обвівав легкий вітерець із Дніпра, дихання ночі не освіжало. Кораблі стиха порипували снастями, ледь не торкаючись бортами; хлюпоталася вода, на носі однієї з лодій світився ліхтар і виднівся силует заснулого вартового. А попід щоглами то тут то там напнуто було строкаті шатра, в яких опочивали ті з ромейських гостей, які мали за вигідніше для себе не селитися в княжих хоромах або кому просто забракло там місця.

Один з них, позіхаючи, вийшов зі свого шатра, роздивився навкруги. Місяць, випливши з-за хмар, освітив його довге темне одіння, густу бороду, під якою зблиснув металевий хрестик. Божий слуга. Із тих, хто прибув на Русь, щоб навчати нової віри місцевий люд.

Зараз він стояв, задерши голову, милувався місячними блищиками на воді, прислухався до голосів далеких нічних сторожів-обхідників по дворах Подолу, що перегукувалися між собою. Потім широко перехрестився й зашепотів слова молитви. Та не встиг виповісти до кінця, як сіпнувся, змахнув руками і, повільно осідаючи долу, впав горілиць на палубу. З грудей йому стирчала довга опірена стріла.

Перед світанням стало зовсім тихо. Навіть собаки, що зрідка побріхували у дворах, і ті вгамувалися. Небо розвидніло, місяць скотився за київські пагорби, і тільки цвіркуни джеркотіли в закроплених росами заростях на схилах. Саме в цей час спадистим схилом до підніжжя Хоревиці поволі спускалася завита в широку накидку людська постать. Гостроверхий башлик, насунений на самий ніс, приховував лице, а на плечі подорожній ледве втримував важкого лантуха.

Ішов схилом обережно, часто озиралючись, а як спустився на низовинний Поділ, подався сторожко, раз у раз скидаючи оком над частоколами дворів київських ремісників. Так, скрадаючись, він проминув загороди й огорожі, вийшов до самого Дніпра і, скинувши тягар, почав спішно відв'язувати один із припнутих коло причалу човнів. Завмирав іноді, знов озирався й майже припав до землі, сполошившись, що сторожа прямує в його бік. Але ті пройшли повз, і таємничий подорожній насилу втеревив у човна свою ношу. При цьому лантух заворушився, почувся глухий, сповнений муки стогін. І зараз же в руці чоловіка зблиснуло лезо довгого ножа, він штрикнув ним лантух раз, удруге. Звук вийшов глухий, ніби хлипаючий. Наступної миті човен відчалив, швидко полинув водами Дніпра до дальніх островів, укритих темною кучерявою паростю. І вже коли вплив на середину річки, чоловік перехилив свою недавню ношу через облавок. Сплеснула вода — лантух каменем пішов на дно. Усе, далі вбивця вже не хвилювався, зітхнув полегшено, забурмотів щось глухо. І поплив назад неквапливо, як людина, що скінчила свою роботу.

¹ Городні — рублені міські укріплення, дерев'яні зруби (кліті), часто засипані камінням чи землею для більшої міцності. (Тут і далі — прим. авт.)

² Поділ — низинна частина Києва, ремісничий і купецький посад під київськими пагорбами.

³ Гора — район Києва на найвищих пагорбах, де розташовувалися терени князя і вельмож.

- [4](#) Ромейські, тобто візантійські. Мешканці Візантії вважали себе нащадками римлян, тому, незважаючи на строкатий етнічний склад населення імперії, самі називали себе ромеями — римлянами.
- [5](#) Таврія — давня назва Криму.
- [6](#) Боричів узвіз — одна з найдавніших вулиць Києва, дорога, що з'єднувала нижню і нагірну частини міста, Поділ із Горою. Сучасний Андріївський узвіз.
- [7](#) День божества родючості Дажбога відзначали наприкінці липня.
- [8](#) Копир'їв кінець — західне передмістя давнього Києва; нині узвичаїлася назва Копирів кінець.
- [9](#) Корзно — мантія князів і вельмож Київської Русі, яка накидалася на каптан і застібалася на правому плечі; нагадує плащ, оторочений хутром.
- [10](#) Хоревиця — імовірна давня назва сучасної Замкової гори.
- [11](#) Глибочиця — річка, що колись протікала Подолом, нині закута в колектор під землею.
- [12](#) Гавань Притика — місце стоянки суден у правій притоці Дніпра — річці Почайні. Почайна впадала в Дніпро в районі сучасної Поштової площі, і саме тут швартувалися лодії, що прибували Дніпром.

Розділ 1

Ювеліри константинопольські не дарма вважалися найліпшими у світі майстрами своєї справи. Уміли робити прикраси у Візантії! І ця діадема з шліхованими рубінами й смарагдами, блискучою золотою емаллю й круглими перлами в підвісках оздоблена... Та й саме золото тонкої роботи. Ліпота! А якщо подібне довершене диво вінчає темноволосу голівку молодої вродливиці, то взагалі замилуєшся!

От князь Володимир і не міг надивитися на свою красуню-жону Анну, царівну візантійську. Сидячи перед дзеркалом з вилощеного срібла, вона всіяла у вушка прозірчасті мерехтливі сережки-колти, аж помітила у віддзеркаленні Володимира, що завмер біля арки входу, і спалахнула на обличчі; опустила довгі вії. У кутиках її соковитого маленького рота з'явилися милі ямочки: Анна намагалася втримати лукаву усмішку, задоволена тим, як захоплено дивиться на неї муж, а проте й розгубленою почувалася. Не звикла ще, що він входить до неї так запросто, без належного церемоніалу — захотів і увійшов.

Але якщо царівна змовчала, то жінки, віддані їй, ураз сполошилися. Заметушилися, заохали, старша зоста¹³ навіть спробувала заступити Володимирові шлях до Анни.

— Не час, не час, архонте¹⁴! — замахала вона руками на князя. — Порфірогеніта¹⁵ ще не готова до виходу.

Що ж, ця огрядна велична жінка вже вельми непогано при звичаїлася до місцевої говірки, але те, що вона говорила, було не до вподоби князеві. Коли нарешті ці прибулі з Анною служителі зрозуміють, що він тут — головний? Коли збагнуть, що їхня порфірогеніта тут найперше — його жона?

— Я чекатиму жону в гридниці, — тільки й мовив князь Володимир виходячи.

Сам же подумав, що час уже одіслати добру половину цих квочок назад у Царгород¹⁶, нічого їм тут приказувати та втручатися в його родинні з Анною справи.

А спустившись у простору гридницю княжого терема, побачив там і прибулих з Анною з далекої Візантії її супутників-romeїв — геть-чисто всі у святочних довгополюх уборах, у барвних збористих

хламидах, защепнутих на раменах. Вони шанобливо схилили голови перед правителем Русі, та, хутко випрямившись, дивилися ніби з погордою — наче шиї їм у поклоні перед чужим згиналися неохоче.

На своїх василевсів¹⁷ ці придворні підлабузники так би не витріщалися. А тут, на Русі, он як запищалися, вважають себе за мужів ліпших, либонь, тому й забрали собі в голову, що зможуть мати вплив на князя Володимира. І знову подумалося йому: а бодай би їх щезник ухопив!.. Хай би забиралися до свого василевса, який був для нього незрозумілий, як і щезник із хащ лісових. Дарма що роменський імператор вважався віднедавна хрещеним батьком руського князя, дарма що наречено Володимира при хрещенні йменням його — Василій.

Князь давно виношував думку про хрещення, але доконечно прийняв хреста, як захопив у Таврії ромейський город Корсунь¹⁸ і заручився тоді із сестрою візантійських правителів Василя й Костянтина¹⁹. Такого споконвіку ще не було, щоб народжена в пурпурі царівна віддавалася за чужоземця-поганина, — закони ромейські вважали це негідним. А на поліг Володимир — і вийшло, як він того хотів. Тож чому ці набундючені ромейські павичі дивляться на нього, як на варвара, якому вклонятися соромно?

Володимир ішов просто на них, бачив, як скоса поглядають на його багрянні чоботи, ніби князь Русі не мусив облачатися в царствений пурпур. А ось і мусив! Він тепер рідня василевсів, тож має право на царствений убір, як і може вбиратися в довге одіння золотої парчі, до якого вже почав звикати і яке особливо цінував, коли належало підкреслити його високе становище. Та й Анні так більше до вподоби.

На саму думку про Анну настрої одразу поліпшився, спина випросталася. Володимир гордо пройшов повз ромеїв, що розступилися перед ним, як болотяна ряска перед лодією, рушив до своїх вірних бояр. А ті й собі убралися в багаті шати, найліпші, за ромейською модою — в парчу та оксамити, шовкові накидки, пояси, унизані самоцвітами. Щоправда, шапки, оторочені хутром, носили за місцевим звичаєм. А чому ні? Хутра — знаменита цінність Русі. Торги хутровим крамом немало багатства в казну князівську додали, адже відомо, що на ринках Царграда за нього добру ціну дають. Хоча надто жарко сьогодні для хутра, здається. Ну та нічого, пара парить, а не

ламає. А на парчевих шапках соболі та куниці вельми пишно глядяться.

А втім, Добриня, князів дядько, не перемінив полотняний лляний убір місцевого крою, хіба що плащ строкатий на плече накинув. Та зате в такому одязі він не так потерпає від цієї липневої спеки. А своє довге, побриніле сивиною волосся Добриня просто перехопив на потилиці, стягнувши в подобу кінського хвоста. І все одно величавістю своєю худорлявий, жилавий князів дядько не поступиться іншим присутнім. Он як шанобливо з ним тримаються князеві нарочиті люди: і боярин Вовчий Хвіст, і воєвода Блуд, і витязі Ясноок та Ясен, і навіть виряджений у візантійську парчу знаний купець Дольма.

Володимир підійшов до Добрині, усміхнувся привітно.

— Де наш піп Анастас? Чи готовий провести святу службу?

— Уже дожидає, государю. Щоб наш Анастас та не впорався!

А в самого очі зблиснули завзяттям.

Очі в них з Володимиром схожі, темно-карі, та в іншому дядько з племінником мало в чому подібні: Добриня — смаглявий, темноволосий, а Володимир — кажуть же: Красне Сонечко — світлолиций, русяве волосся вицвіло до пшеничної барви, тільки борідка, невелика, плекана, ледь темніша. Зустрівши вже тридцятую весну, Володимир мав навдивовижу пишну вроду — ставний, широкоплечий, високий, його військову поставу не міг приховати навіть ромейський дивітисій, що виблискував на князеві парчевими узорами. І усмішка в нього була хороша — ясна, білозуба, світла. Скільки жіночих сердець полонила ця чарівлива князева усмішка! Та нині й кепкування якесь у ній ніби відчувалося. Він чекав, як відреагують усі ці прибулі з Анною візантійські ромеї на те, що князь Русі сам обиратиме собі служителя їхнього Бога. Хоча... тепер це і його, Володимирів, Бог, і найближчого його оточення, його дружини, синів його. А патрикіям²⁰ і служителям церкви, присланим від василевсів, усе мало. Вони прибули, аби пильнувати, а згодом доповісти в Царграді, що укохана сестра імператорів потрапила до посправжньому християнської країни. А ще — переконатися, що Русь зважає на вимоги Царграда.

Останнє найпаче дозволяло Володимирові. Почувався добре, бо ж прийшов нарешті до істинної віри. Потроху пізнавав її тонкощі, починав бажати її душею... коли б не ці справи політичні. Політика.

Бач, яке слово вигадали греки, щоб пояснювати свій тиск на князя. Думають, раз віддали йому порфірогеніту на вимогу, то тепер їхня черга виявляти волю та свої умови висувати. І так напосідають, ніби мають право відвезти назад царівну, якщо варвар Володимир їх не послухає. Ну та дзуськи їм, а не Анну, хай спробують вітер у жменю собі зібрати! Та й сама царівна навряд щоб побажала повернутися... Так у це хотілося вірити князеві, коли згадував про стосунки свої з вінчаною на законний шлюб жоною.

Адже й раніше були в нього жони — тільки водимих²¹ чотири мав Володимир, коли поклонявся старій вірі. Це не кажучи про численних любовниць, яких через невтримність у похоті до жінок збирав по всіх усюдах, обертаючи на своїх наложниць. Цілий терем заселив князь любасками своїми в замиському сільці Берестовому, та тільки все те до Анни було. Тепер же, як і належить у християн, не прагнув мати більше нікого, крім однієї своєї жони, однієї цариці... якщо вже вважає, що титул княгині її принижує. Ну й нехай її так кличуть. Їй — утіха, Володимирові — слава.

Анна з'явилася врешті на високих східцях. Сходила — лебідкою пливла. Погойдувалися довгі підвіски, виблискував самоцвітами лор²², а надто діадема царгородська. Перед нею всі схилилися в поклоні шанобливому, а вона й бровою не здвигнула — ступала, високо й гордо тримаючи голову на довгій, як стебло квітки, шиї.

Володимир ступив крок до своєї цариці. І подумалося: раніше, як жив тут без Анни значно простіше, міг би запросто обійняти свою жону за плечі, вийти з нею разом під розписну арку назустріч променям сонця... як і нині виступав би котрийсь із щасливих купців зі своєю ладою милою, як і сам він колись виходив з іншими коханими... з Рогнідою.

Та про колишніх згадувати нині не час. А надто про Рогніду. Та й не належить йому, вбраному в царствений пурпур, уподібнюватися простим смертним. Він вищий. І сам це розумів, і Анна так розтлумачувала. Володимир згоджувався з нею. Відтепер доля його триматиме на світі особлива. Тож князь лише подав цариці руку, поглянув милостиво, як її маленька, у мерехтливих камінцях перснів ручка легко лягла на його сильний зап'ясток.

Княжий палац муровано з каменю, ще бабою Володимира княгинєю Ольгою поставлено його на Горі київській. Арка виходу на ганок, гарно розписана візерунками, як здавна любили на Русі тереми оздоблювати, вабила погляди, та була занизькою — такою вже збудували її давні майстри. А як вийдеш — яскраве сонячне проміння очі сліпить. Аж заплющишся мимохіть, а крізь замружені повіки перше, що видно, — це розставлені по двору бронзові статуї, що їх Володимир привіз із завойованого Корсуня. Найпаче йому до душі скульптурна квадрига прекрасних бронзових огирів, навік зупинених у своїм прудкім леті рукою геніального різьбяр. Скакуни вийшли мов живі, тільки Володимир усе ще не визначився з доконечним для них місцем. Таж не зараз мислити про це!

Тепер Володимир зі своєю царицею опинився на чолі ходи, за їхніми спинами тивуни чемно вказували нарочитому людові, кому де стати, але наближені й так уже знали кожен своє місце, не штовхалися, як раніше бувало. Попереду ж сунули ромейські священники з золотосяйними хрестами, корогвами, кадилами, обкурюючи шлях вінценосної пари пахощами ладану. Солодко, врочисто зазвучав хор, спершу юними хлоп'ячими голосами, потім дякони підхопили протяжно величальний спів. Пишна процесія вийшла з воріт княжого подвір'я, рушила вимоцценим плахами проходом поміж дворами туди, де на широкому місці на пагорбі мала здійснюватися відправа. Народу навкруги збиралося немало, і хоча кияни вже почали звикати до пишних виходів князя з його почтом, бути присутніми при Володимирових молебнях їм подобалося. Святково, гарно, ошатно. Усім приємно було подивитися, як це воно — нову віру впроваджувати.

Сьогодні служба мала пройти на місці колишнього капища старих богів. Тепер там височів дерев'яний хрест. Світле вистругане дерево в сонячних променях відливало золотом, віруючі християни увінчали його свіжими квітами. Володимир сказав усім, що тут буде церква во славу святого Василія, якого ім'я прийняв він по хрещенні. Неподалік уже лежали штабелі дощок і кам'яні брили для будівництва. А допоки збудують, можна й просто неба провести службу во славу істинного Бога, під високим дерев'яним хрестом.

Володимир і сам гаразд не тямив, що відчуває, дивлячись на хрест. Одне знав: трепет у душі був значно сильніший, ніж коли на старих

ідолів поглядав. Хотілося розібратися в цьому почутті, зрозуміти, що так бентежить душу. Та мирське відволікало. Як поведуться всі ці ромеї бундючні, коли побачать, що службу вестиме не їхній єпископ Яків, а призначений для цього Володимиром Анастас Корсунянин. Той, хто ще в завойованому Корсуні пояснював Володимирові все, що стосувалося нової віри, повчав, радив, сповідав. Тож і хотів Володимир, щоб церкву його в Києві очолив священнослужитель, якого він обрав сам.

Анастас вийшов наперед — сухорлявий, темноокий, у білій камілавці й темній довгій рясі, на якій сяяв срібний хрест на срібному ж ретязі. Він уклонився й почав правити службу, не звертаючи уваги на легке невдоволення візантійців, що стояли за спиною князя. Гучно лунав його голос, співав урочисто хор, у повітрі снувався сизуватий ладановий дим. Анастас підготувався до служіння бездоганно. Тож ромеї поволі стихли, схилили голови. Навіть Анна поруч із Володимиром заусміхалася. Сказала до мужа його мовою, щоб він зрозумів її:

— Ліпо. Ой, ліпо мені!

Що ж, коли вже сама цариця задоволена, то й інші ромеї не нарікатимуть.

Однак ті все ж нарікали. Уже після служби і щедрого бенкету, що ним вона продовжилася, коли, здавалося б, наївшись, напившись, не бурчатимеш, ці ніяк не вгавали:

— Хто такий сей Анастас? Чому його підняв над усіх, відкинув тих пресвітерів, що їх відібрано для служіння в самому богохранимому Константинополі?

— Така моя воля, — м'яко, але рішуче відказав Володимир.

— Щоб проводити службу для цариці, абикого вибирати не можна.

Анна сиділа в позолоченім кріслі коло свого мужа, пряма, на взір цілком спокійна, але Володимир чув її прискорене дихання.

Князь ледь схилився до неї:

— Ану, скажи своїм, хай угамуються. Бо зі мною розмова коротка: зараз під білі руки, на човни — і хай собі забираються геть.

Сказав це, звертаючись до Анни, але так, щоб усі почули.

Наперед вийшов свнух Євстахій, із царициного почту.

— Ясновельможний архонте, ми не можемо відбути з Києва і Русі, доки не впевнимся, що полишаємо порфірогеніту в християнській

країні. Можеш згубити нас усіх, понеже ти тут володар, проте ми не сядемо на кораблі, не переконавшись, що ти виконав обітницю й привніс світло істинної віри до цієї країни.

Володимир кинув колючий погляд на євнуха. Диви, який. Женоподібне брезкле лице. Євнух. Гм. Володимирові вже розповіли, що з такими ще в малолітстві коять, звалашений — не чоловік після цього взагалі. Та й голос у нього, як у баби, — тонкий, огидний. Але ж знає, убогий, чим дозолити. Не може Володимир вигнати їх нині з Києва утришия, не зруйнувавши тим самим так недавно налагоджені стосунки з Візантією й новоявленою царгородською ріднею.

Князь опустил очі, зітхнув кілька разів глибоко, заспокоюючись, і заговорив миролюбно:

— Що вас не влаштовує, ромеї преславні? Хіба мало зроблено для того, щоб ви бачили, як держава моя приймає християнство? Я сам хрестився, дружинники мої віру Христову прийняли ще в Корсуні. Ви всі тому свідки. А тут, у Києві, хіба мало моїх бояр ви бачили на службі во славу Всевишнього? Завжди так починається: спершу кращі люди приймають віру, а потім, дивлячись на них, уже й народ починає наслідувати. Жон мав я множество, у тому зізнаюся, але, повинчавшись з Анною-красою, від зв'язків з ними відмовився: кого відпустив, а більшість видав заміж за добрих людей, за християн. Так і казав їм: котра охреститься, тій посаг дам чималий, як належить християнам. Отже, нині дотримуюсь я звичаю мати тільки одну жону, і бояри мої те саме прийняли, виславши полюбовниць і меншиць, залишившись тільки з вінчаними жонами. Невже й цього мало? І чи не ви були присутніми при тому, як хрестив я всіх своїх синів коло струмка в долині²³, зробивши християнами спадкоємців і явивши тим приклад людям своїм?

— Ти говориш тільки про вельмож, архонте, — подав голос єпископ Яків, зобидившись, що Володимир не бажає призначати його митрополитом у Києві, а, вочевидь, готує це місце для Анастаса Корсунянина. — Вельможі — се лише мала частка людей у державі. Ми ж чекаємо, коли ти народ свій почнеш хрестити.

Цей єпископ, сам родом із Корсуня, добре говорив руською мовою. Та й люди з його почту знали місцеву говірку. Тож вони й повідомляли Якова, чим дише Київ, які настрої панують у місті щодо нової релігії. Єпископ знав, що багато русичів досі шанують старі вірування, а ще

тримають удома маленьких ідолів давніх богів, яким поклоняються, і навіть справляють старі язичницькі дієства з оспівуванням місцевих бісів. Тому й сказав, що минулої ночі на полі за градськими укріпленнями діялося казна-що.

«Либонь, на гуляння Дажбога якісь дурні зійшлися», — подумав про себе Володимир. Він слухав спокійну мову преподобного Якова, велеречиву, але поблажливу, і відчував, як душа йому скипає гнівом. Але коли заговорив, то мало не всміхався — перейняв уже князь од ромеїв їхню майже задушевну манеру розмови.

— Владико, казали мені, що християнська віра не одразу і в Константинополі прижилася. Чому ж ви наполягаєте, щоб я вчинив чаклунство і в одну мить зробив усіх своїх підданців вірними незвичній їм новій релігії? Он і Анастас Корсунянин казав, щоб ми милосердно вводили нові християнські закони, говорили з киянами мирно, поступово спокушаючи їх істинною вірою. Він і сам так чинить, і йому вдається, присягаюся в тому хрестом, у який вірую!

Та ось євнух Євстахій приніс вість, до якої Володимир не був готовий. Виявляється, минулої ночі вбито отця Нифонта, який досі мирно проповідував у Києві. Його було знайдено з прошитим стрілою серцем у лодії, де священник ночував.

Поряд з Володимиром тихо охнула Анна. Князь відчув, як захопило дух, видно було, що йому боляче й важко чути прикру звістку. Він знав цього слугу Божого — зарослого бородою, кремезного і до всіх привітного. Отець Нифонт ходив Києвом вільно, без остороги. І киянам він нібито подобався.

— Даю обітницю, що накажу знайти винуватця, — глухо мовив Володимир. — І покараю головника за цей злочин.

— Невже? — сплеснув пухкими ручками євнух. — Мені казали, що у вас є прислів'я: «Вітра в полі не спіймати».

— Лови вітра в полі, — поправив князь. Хоча сенс був той самий. Володимир і сам розумів, що розшукати у велелюдному Києві того, хто міг прохромити стрілою нещасного священнослужителя, — насправді марна річ.

Єпископ Яків широко перехрестився — усі, за його прикладом, так само, — а потім прорік:

— Тепер ви самі бачите, василевсе, княже Володимире, що ваш народ, нехрещений і не навчений істинної віри, чинитиме зло

християнам. Поки ви не підкорите своїх людей, поки будете... спокушати їх, як ви сказали, нам небезпечно залишати тут порфірогеніту з її слугами.

«Ну, Анні нічого не загрожує, я заради неї й град спалю», — подумав Володимир. І раптом заявив:

— Присягаюся своєю душею: ще й двох седмиць не мине, як я охрещу кожного, хто ходить під моєю рукою, — усякого воїна, смерда чи ремісника з Подолу. Даю вам тверде княже слово в тому!

— Ну, це ти дарма їм таке пообіцяв, сестричу²⁴, — казав пізніше Добриня, коли вони увечері сиділи у світлиці терема при відчиненім віконці. — Де таке чувано: хрестити натовп, коли багато хто того ще й у голову собі не клав.

— Я слово дав, — похмуро мовив князь. І докинув, грюкнувши кулаком по віконній лиштві: — Я підкорив собі весь Київ, коли устроював сюю землю, і ніхто ані писнув супроти мене! Невже тепер, маючи таку силу, я не зможу загнати киян у воду й охрестити їх своєю волею?

Добриня перестав гратися руків'ям ножа, завмер на мить, ніби щось зважуючи, а потім посміхнувся.

— А це непогана думка — зігнати народ до річки й віддати всім скопом під волю Ісуса Христа. Таке допевне справить враження. Але ж і противних тому багато знайдеться. І що лютіше опиратимуться, то більше викличуть невдоволення в ромеїв.

Володимир мовчав, дихав тяжко.

— Вимисли щось, Добрине, зарадь. Ти ж завжди знаходив вихід — навіть там, де його не було жодного.

У голосі великого князя несподівано прозвучали майже благальні інтонації. Як давно, ще за часів отроцтва князя, коли той в усьому покладався на кмітливість вірного вуя. Добриня аж брови здивовано вигнув: відколи самовпевнений сестрич убився в силу, не чув він од нього такого бланання. Таж Володимир — сокіл, як справа брані й походів тичеться, тут у нього вміння не згірше, ніж у батька його Святослава. А от коли справи непрості державні постають, буває, що розгубленим почувається й великий князь. Як отсе нині, коли до дядька свого з проханням звернувся. Хіба тут відмовиш?

Отож Добриня спершу повідав, що не дарма за його наказом усіх волхвів по околишніх землях схопили й відправили подалі —

пильнують ув'язненими в печерах, що їх здавна звать Варязькими. Зроблено це задля того, аби служителі старих богів не баламутили народ, не наспиговували проти християн, не загрожували помстою від колишніх небожителів. А як не буде в натовпі ревних жерців Перуна та інших ідолиць, решта не надто й суперечитиме, побоюючись гнів княжий на себе накликати. Хоча... Знайшлися ж такі, хто попа ромейського згубив, не побоявся. Але скоєно це було таємно, нишком. Либонь, сила не велика за ними. Зате таку силу має князь і його дружина, у якій такожде мало не всіх охрещено.

І якщо дружинники вийдуть у назначений день при повному озброєнні та зачнуть тіснити простий люд до річки, хто зважиться бузу влаштувати? Стрималися ж кияни, коли ідолице Перунове котили Боричевим узвозом до річки. Ну поридали, поголосили — тим усе й скінчилося.

Але одна річ — силу явити, а інша — милість. Отож не завадило б вибраний для хрещення день оголосити святковим. Нехай биричі сповістять скрізь, по всіх чільних місцях, що гуляння велике для охрещених відбудеться, що обдаровано їх буде з князівської казни на честь прийняття нової віри. А ти, великий княже Володимире, тішся нагоді явити свою щедрість, про яку нині по всій Русі поголос іде й співання лунають.

— Та хіба я коли шкодував щось людіям своїм!.. — аж устав з місця князь, осміхнувся.

Але Добриня був зосереджений. Сказав: треба, щоб усі дні до самого хрещення священнослужителі розповідали людям про нову віру, просвіщали їх, а то й перевагу пояснювали. Нехай утлумачать, що бути під захистом єдиного Бога — це як під рукою сильного князя-захисника перебувати. І що взагалі вселюдне хрещення — це і свято, і розвага для людей. А ще нехай пояснять: після того, як охрестилися, старі дерев'яні боги їм уже не допоможуть, тож належить вірність новій вірі зберігати. І тоді добрий Христос оборонить їх.

— Ще важливо, аби хтось власним прикладом прислужився новому Богові, показав людям, найпершим увійшовши у воду для хрещення, — додав, помисливши трохи, Добриня. — Хтось із шанованих у граді й околицях. Он той-таки боярин Блуд допіру казав мені, що готовий з усією родиною привселюдно прийняти обряд хрещення у водах. А щойно узрять люде, як Блуд із ріднею

й челядинцями з готовністю йде приймати нову віру, зараз і собі потягнуться за ним.

— Блуда в Києві не вельми шанують, — пощипуючи борідку, мовив князь.

Боярин Блуд ще за часів батька його князя Святослава піднявся вгору, а далі Ярополкові служив. А як Володимир прийшов, то зараз до нього перекинувся. Щоправда, про його зрадництво щодо Ярополка спершу мало хто знав. Блуд ніби як при колишньому князеві залишився, але саме він намовив його вийти з Києва і піти до Родні — фортеці, що була далі на південь. Родня хоч і невелика, але вали там високі, тин міцний, з ходу одолати важко. Проте Володимир вирішив не брати Родню копієм. Просто оточив її зі своїм військом і в облозі тримав, що призвело до страшного голоду в обложеної фортеці. Люди казали: «Біда, аки в Родні».

І знову Блуд допоміг Володимирові: він переконав Ярополка зустрітися з братом Володимиром і переговорити про все. Коли ж браму відчинили, то увійшли в неї найманці-варяги, які зараз же увірвалися до княжого терема, а Блуд ще й причинив за ними стулки брами, аби ніхто не зміг допомогти Ярополкові, що лишився у світлиці. Тож коли Володимир прибув у Родню, було вже запізно. Блуд тоді перший і сповістив, що немає тепер у Володимира більше супротивника, і вказав на скривавлене тіло його брата.

Володимир після цього воздав честь Блудові — за надану допомогу. Та тільки в Києві хитруна того незлюбили. Не такий дорогий був киянам Ярополк, як саме віроломство боярина викликало неприязнь до нього. І хоча при дворі княжому Блуда тепер і було шановано, та все ж слави про себе в народі зажив він лихої.

— Не підуть люди за Блудом, — помовчавши, повторив князь. — Нелюбий він їм.

— Ну то нехай Дольма охреститься. Цього в Києві шанують.

— Та він же й так християнин, причім давно, — здивувався Володимир.

Добриня тільки гмикнув. Відкинувся на рублену стіну, посміхнувся.

— Що з того, що Дольма християнин, якщо сім'я його і ближники — досі нехрещені. Нехай він перший і вийде, показуючи добру дорогу іншим, та поведе за собою рідню на обряд. Повір, Володимире, Дольма не відмовить тобі в такій послузі. А якщо вже

цей улюбленець київський покаже, що скільки там того діла, то багато його наслідувати почнуть. Навіть якщо той же Блуд на хрещення вийде, люди не за ним, а за Дольмою підуть, я певен.

Володимир глибоко зітхнув. Дивився у віконце. З високого терема було видно, як золотяться в променях призахідного сонця задніпровські далі, як привільно тече ріка, огинаючи острови з густою паростю. Під самою Горою — Поділ, досі бучний і людний, мерехтів безліччю вогнів, ясно спалахували яскраво-червоним полиском різьблені півники на дахах багатих дворів. Цвіркуни вже завели свою вечорову пісню, собаки погавкували вдалині, дівочий сміх було чути. Але скоро все стихне, люди почнуть облягатися, ще не знаючи, що долю їхню — майбутніх християн — уже вирішено наперед.

Князь споглядав град свій, та думи його були лише про одного чоловіка — про Дольму, прозваного в Києві соляним купцем. Походив цей Дольма, Колоярів син, з давнього київського роду, дарма що його прадід був варягом, з тих, що прийшли сюди з полуночі разом з Олегом Віщим. Затим варяг сей одружився з киянкою, тут нащадки його народилися, і Дольма теж, улюбленець київський.

Дольма завжди був привітним і щедрим з місцевим людом. Він скуповував мед в околишніх землях, відвозив його на південь, до самого Корсуня Таврійського, де продавав ромеям, а звідтіль його лодії поверталась до Києва вантажені сіллю. На сіль у цих краях попит був завжди, утім Дольма ціну не загинав, його багатства вистачало, аби милостивим бути й не дерти по три шкури. І хоча сам по собі Дольма був чоловіком не вельми товариським, але на всіх належних бенкетах-зібраннях купецьких ніколи не шкодував ліпших своїх припасів для частування й шанобливо ставився до старост городських кінців²⁵, до поважних літніх бояр. Тож, попри перехід у християнську віру, Дольма не втратив прихильності київського люду. Та й на вроду соляний купець був гарний, а жону його взагалі вважали найпершою красунею града. Брат його молодший Радомил — або Радко, як усі називали, — був відомим задиракою, проте і його люди любили за молодецтво і незлостиву вдачу. Про старшого ж брата Дольминого Вишебора різне говорили: і що недобрий він, і в походах лютував. Але то в походах — не у своєму ж граді. А як тяжко покалічено було Вишебора в сутичці з дикими в'ятичами, чутки про нього взагалі стихли. Про Дольму ж завжди говорили з повагою, вважали за чесного торговця, навіть

не нарікали, що той відкрито ходить до християнської церкви Святого Іллі на Подолі.

— Гаразд, — мовив рішуче Володимир. — Нехай усі готуються до дня хрещення. І гуляння справимо велике сього дня.

Добриня підвівся, поправив пояс.

— От і добре, княже. А з Дольмою я сам поговорю. Не відмовить же він мені.

На тому й урадилися.

[13](#) Зоста — придворне жіноче звання.

[14](#) Архонт — у перекладі з грецької — правитель земель.

[15](#) Порфирогеніта — народжена (чи народжений, якщо йдеться про хлопчика) у спеціальній Порфирній залі в Константинополі. Вважалися найвищими в ієрархії з наділених владою у Візантії, їх шанували найпаче.

[16](#) Царгород (Царград, або Цар-місто) — так на Русі називали столицю Візантії Константинополь. Нині місто Стамбул у Туреччині.

[17](#) Василевси — так називали візантійських монархів.

[18](#) Корсунь — місто в Криму (Херсонес — поблизу теперішнього Севастополя). В описуваний час належав Візантійській імперії, але був захоплений військом князя Русі Володимиром Святославичем. Повернений імперії після договору, за яким Володимирові віддали за дружину царівну Анну.

[19](#) Василій і Костянтин — імператори-співправителі Візантії. Василій II Болгаробійця (958–1025), Костянтин VIII (960–1028). Останні правителі Македонської династії, до якої належала і дружина князя Володимира Анна.

[20](#) Патрикії — царедворці у Візантії.

[21](#) Водима жона — за часів багатоженства та, що вважалася законною.

[22](#) Лор — атрибут візантійського парадного одягу у вигляді розшитої коштовним камінням пелени, що обвивала плечі й стан.

[23](#) Існує версія, ніби Володимир охрестив своїх синів біля струмка, який відтоді дістав назву Хрещатик.

[24](#) Сестрич — небіж, син сестри. Матір'ю князя Володимира була сестра Добрині Малуша, з якою зійшовся князь Святослав, батько Володимира.

[25](#) Городські кінці — окремі райони, що мали власне адміністративне право.

Розділ 2

І почалися готування. По всьому Києву, по теремах Гори, по забудованому тісно Подолу, по заселених узвишсях Хоревиці й Щекавиці, по урочищах Гончарі й Кожум'яки, навіть по Оболоні низовинній²⁶ — скрізь ходили Володимирові люди, хто з дружинниками, хто в гурті священників, хто просто з натовпом одягнутих у найкращу одіж князівських ближників. І не просто ходили, а частували медами й винами заморськими, не забуваючи при цьому пишатися в шатах своїх, тішитися везінням своїм, що його, мовляв, милістю доброго Христа заслужили. Від нього, Всевишнього, їхній добробут і удача — так вони казали. А хто не йняв віри й вагався, тим пояснювати починали, переконувати, а часом і перечитися за нову віру.

Сновигали в натовпі й інші люди від князя, непримітні, тихі, — ці просто слухали, про що народ розп'ятує, а надто там, де священники розтлумачували присутнім суть постулатів християнських. До кожного зі служителів культу було приставлено тлумачів — пояснювати сказане. Хто вислуховував уважно і з цікавістю — нові оповідки завжди людям любі, — а хто й обурюватися починав. Мовляв, який іще чужий Бог потрібен, коли й своїх вистачає? Адже здавна так жили.

— Але ж повалено ваших богів-істуканів, — заперечували княжі засланці. — Усі бачили, як самого Перуна звергнули. І що? Не побив блискавками Перун Київ-град, не сталося ніякої негоди чи біди.

— Ну, це ще подивимося. Помститься ще за себе Перун-Громовержець!

— А хіба ви чекаєте цієї помсти? Схоже, вам хоч біди та нелад, аби лише на своєму наполягти. Тоді як істинний Бог навчає: прощайте ворогів своїх. Живіть у злагоді. Відомо ж бо: як у товаристві лад — усяк тому рад. Добре заживемо, аки змиритесь, і од Творця всього суцього зіслано вам буде благо й мир.

Занадто милосердним здавався киянам чужий Бог, але й хитрим водночас. Пащекували, мовляв, добра добувши, кращого годі шукати. І в суперечку заходили. Тому люди княжі, що підслуховували такі балачки, примічали найзавзятіших, до них особливо пильно приглядалися. Кривди не завдавали, але весь час умовляли

і спокушали. Коли ж занадто вперті траплялися або злостивість свою являли, таких зазвичай принагідно відсилали куди подалі або натякали... пристрашували.

А ввечері доповідали: до віри християнської здебільша молодь схиляється. Авжеж, молодим завжди нове приємне і цікаве, а за молоддю майбутнє. Тим-то найщедріше частували таких, нахвалювали примовляючи, що саме їм, молодим та завзятим, прийдешнє будувати, тим паче з милістю від князя. «А як же старі наші ігрища, святкування?» — питали парубки й дівчата. Усім їм любо було на Купайла стрибати через вогні й купатися напотемки, на Масницю пекти налисники й кататися на санях, у темні ночі Корочуна²⁷ рядитися в личини духів і вимагати пригощання по дворах. На це відказували їм: «Старі обряди ніхто не забороняє, будуть вам веселощі, але за умови, якщо при цьому про молитву християнську не забудете. Тож гуляйте й веселіться, скільки душа забажає. А головне — старі вірування близько до серця не беріть».

Але якщо молодих майбутні зміни приваблювали й надихали, то люди старші цупко трималися старих вірувань. Складно їм було, досягши збуй-віку, зжившись із дідівськими звичаями, так знагла враз змінювати свій життєвий уклад. Тому й остерігалися старші, перекорялися. Утім пригощання з княжого двору й вони не цуралися. Володимир Красне Сонечко — щедрий князь, то чом би й не вгоститися? А ось у кого вони віритимуть... Там видно буде.

Балачок тільки й було, що про нову віру, і то скрізь: у робітнях і в теремах, на торговищах і в хижках. Дедалі більше ширилася між градцями звістка, що близько той день, коли їх усіх скликано буде на берег Почайни, що несла свої води в Дніпро всіяним домами й халупами Подолом до гавані Притики. Готуючись до майбутньої врочистої години, усі судна з гавані зарані відведено, і тепер ряди їх стояли попід островами й кручами Дніпра, упершись подібними до пташиних грудьми своїми в прибережний пісок. А все для того, аби покласти на березі Почайни безліч дерев'яних мостин, на яких стоятимуть священники і вершитимуть обряд. Вище, на пагорбах, зберуться вже охрещені градці, щоб спостерігати, як решта люду навертається до істинної віри. Загадувалося увійти у воду по груди, окропитися і святим хрестом себе осінити. «Як це осінити?» — питалися нетямущі. Їм показували, і багато хто повторював,

торкнувшись спершу чола, відтак грудей, а далі рамен. «Ото й усе? — дивувалися. — Ну а до столів бенкетних потім покличуть?» — «Безпремінно», — запевняли їх. Як тут було не погодитися? Адже в Києві князь влаштовує таку веселу гульню, якої ще зроду не бачили!

А ще сказано було, що, коли хто усупротивиться і не вийде в назначений час до Почайни, той на милість княжу хай не сподівається, тих і вигнати з града можуть. Нехай такі йдуть у пустині, ліси й на болота, до старих капищ, де волхви живуть, очікуючи нових треб, аби, як і раніше, дурити люд своїми ворожіннями і пророцтвами марними.

«Якщо пророцтва відунів марні, чому ж ви їх так боїтеся? — запитували. — Чому жодного служителя старих богів у граді не видно?» — «Бо не любі вони князю, — відказували. — А ви, коли також не хочете їхньої долі, ходіть-но до Почайни, як биричі княжі оголосять про хрещення. Усяк туди піде — і бояри нарочиті, і мужі ліпші, і купці імениті, і ремісничий люд, якому вигідно й надалі на Подолі ремеслувати, жити й працювати в Києві, та ще й з благословення сильного єдиного Бога. Один Бог — це як один князь. Кожного захистить, кожного вислухає. Згадайте, яка раніше брань між князями була, а простому людові від того — самий тільки розор і лихо. Так і боги ваші: кожен собі треби бажав, дарів та підношень вимагав — або й людське життя. Нині ж милість Всевишнього на кожного пошириться, хто захист від святого хреста дістане. А хрестики вам подарують, як з води хрестильної виходитимете. Кожен, хто на себе його надіне, отримає оберіг такої сили, що жодні старі боги і духи йому вже непотрібні стануть. Отже, і душу свою врятуєте, й опісля смерті потрапите до райських садів небесних, і житимете там вічно новим радісним життям».

Що означає «жити вічним життям», люди не могли взяти до тями. Але сама думка про чудесне майбутнє після того, як відійдеш за Кромку²⁸, втішала і вельми подобалася. Проте бентежило інше: якщо під нового Бога йти, то як же пращури, які вже відійшли в засвіти нехрещеними? Невже тепер їх навіть блазнями²⁹ безтілесними не вдасться звидіти?

«Можна подумати, що раніше ви з пращурами померлими бачилися після їхньої смерті, — відповідали тим, хто ще сумнівався. — А так

усяк хрещений на тому світі під захистом самого Творця буде, і хто знає... Він же добрий і кожного почути може».

І знов пересуди котилися Києвом-градом, страхами люди ділилися, але й надіями теж.

А потім настав той день.

Здавалося, саме небо бажало, аби все здійлося якнайліпше: було сонячно і ясно, але не дошкуляли спекота й задуха. Увесь світ сяяв ясним світлом, музики вигравали на гусях і на дудах, повсідавшись на помості, а далі підійшли зодягнуті в найкращі строї з такої нагоди ті з киян, хто вже носив на собі хреста. Скоро сурми сповістили про прихід з Гори до берегів Почайни самого князя з царицею. На голові Володимировій сяяла діадема, увінчана виблискуючим діамантовим хрестом. Такий же хрест був і в Анни Візантійської. Вони зійшли на високий поміст, а отроки в білому одінні тримали над ними навіс, оздоблений пишним пір'ям дивовижних птахів. Чувся спів урочистий, священники кадили ладаном.

Анастас, єпископ київський, Яків Корсунський та багато інших священників стояли в сяючих ризах при самій воді, читаючи належні молитви. Кияни ж збиралися шерезами, поглядали одне на одного, — усі в нових білих сорочках, босі, щоб увіходити у воду. І множество їх було — і з подільських вулиць ішли, і з Гори спадистими схилами простували.

Хтось вказав на боярина Блуда — той усю сім'ю привів, а ще воїв зі своєї дружини, челядь, домочадців, рабів. Останнім обіцяли свободу після хрещення, казали, що ніхто їх після прийняття нової віри більше не продаватиме й не мінятиме. А там і купець Дольма, Колоярів син, зі своїми з'явився. Люди на нього дивилися, перешіптувалися: мовляв, чого це він теж до річки йде, адже хрещений уже?

Дольма йшов, яко човен тихим плесом, — статечно, неквапливо, поважно. Хтось навіть сказав, що цей благообразний киянин схожий з тими ликами іконописними, що їх попи людям показували: худорляве лице, довге рівне волосся, зачесане на прямий проділ, невелика борідка, темні брови над ясними очима. У білій сорочці він мав простіший вигляд, ніж коли розгулював градом у яскравому корзні й обшитій хутром шовковій шапочці. Купець Дольма привів із собою всю свою нехрещену рідню: і жону Мирину — писаної краси

молодицю, довгі коси якої сягали майже колін; і молодшого брата Радомила, знаного в Києві як Радко. Зазвичай галасливий, зухвалий збитошник, відомий на всю округу своїми витівками, зараз був серйозний і зосереджений як ніколи. А потім усі звернули погляди на старшого з їхнього роду, покаліченого дружинника Вишебора, похмурого і замкнутого, якого котили в кріслі на колесах. Він і тепер поглядав спідлоба, але не суперечив, коли Дольма озирнувся й щось мовив йому, повелівши холопові, що при цьому рухав крісло, підкотити покаліченого брата до самої води. Слуг із ним прийшло немало — багатий двір у Дольми на горі Хоревиці, та й на Подолі чимало люду служить у його крамницях. І всіх він поприводив із собою до Почайни.

Тим часом кияни поставали вздовж берега, переминалися з ноги на ногу й озиралися, ніби чекаючи наказу. Дольма обернувся туди, де, якщо пройти трохи берегом угору, стояв воєвода Блуд з ріднею. Кивнув тому, ніби підбадьорюючи, і сам підступив до води.

— Дольма, син Колоярів, лихого киянам не нараїть! — почувся схвальний вигук у натовпі.

А як соляний купець забрів у води Почайної, натовп колихнувся, люди почали за його прикладом заходити й собі. Тут уже й Блуд заметушився, схопив двох синів, що стояли пообіч, гукнув невісткам, які тримали на руках немовлят, і сам майже бігцем кинувся до річки. Ставний і огрядний, він увірвався у воду, як той степовий буй-тур, здійнявши хмару бризок і замало хвилю не пустивши. Наче хотів показати, що він тут найперший і не Дольмі з Хоревиці йому приклад показувати.

У натовпі почулися смішки, але люди вже входили цілою юрбою в Почайну. Натовп має свої правила, і вже якщо люди почали веселитися, то й найпохмуріші скоро заусміхаються. Ой, що діється на білому світі! Усім разом купатися теплої днини доводиться!

Дольма широко й розмашисто перехрестився, уже стоячи по груди у воді. Здійняв руки, закликаючи своїх ближніх, простежив, аби й покаліченого брата завезли в річку, усміхнувся. Рідня його обступила, а слідком і решта пішли. Гамірно було, весело. І водночас урочисто од співу псалмів, од поважного виразу на лицах князя й Анни, жони його, від здійнятих до неба рук священнослужителів, що благословляли люд новохрещений. Хтось устигав доторкнутися

губами до хрестів у руках попів, а хто й так увійшов; хлюпалися шумно, ще не знаючи, коли їм вільно буде виходити. Уся Почайна вирувала, світилася množеством білих одеж.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ